Резюме

Батанова Н.М. **Функції конституційно-правової відповідальності: проблеми концептуалізації.**

У статті розглядаються проблеми теорії функцій конституційно-правової відповідальності. Аналізуються характерні ознаки функцій конституційно-правової відповідальності. Обґрунтовується співвідношення та взаємозв'язок між функціями конституційно-правової відповідальності та функціями Конституції, функціями конституційного права, функціями держави тощо. Формулюється визначення поняття функцій конституційно-правової відповідальності.

Ключові слова: конституційно-правова відповідальність; функцій конституційно-правової відповідальності; функції конституційного права; конституційний конфлікт; конституційний лад.

Резюме

Батанова Н.Н. **Функции конституционно-правовой ответственности: проблемы концептуализации.**

В статье рассматриваются проблемы теории функций конституционно-правовой ответственности. Анализируются характерные признаки функций конституционно-правовой ответственности. Обосновывается соотношение и взаимосвязь между функциями конституционно-правовой ответственности и функциями Конституции, функциями конституционного права, функциями государства и тому подобное. Формулируется определение понятия функций конституционно-правовой ответственности.

Ключевые слова: конституционно-правовая ответственность; функции конституционно-правовой ответственности; функции конституционного права; конституционный конфликт; конституционный строй.

Summary

Nataliia Batanova. **Functions of constitutional and legal responsibility: problems of conceptualisations.**

The article considers the problems of the theory of functions of constitutional and legal responsibility. The characteristic features of the functions of constitutional and legal responsibility are analyzed. It substantiates the correlation and relationship between the functions of constitutional and legal responsibility and the functions of the Constitution, the functions of constitutional law, the functions of the state, etc.

It is proved that the functions of constitutional and legal responsibility are characterized by legal features that reveal the essence and content of this category, in particular: 1) express the nature and content of this type of legal responsibility, its purpose in society and the state, as well as its place in the system of protection of the Constitution and constitutional order; 2) interrelated with the main functions of the state; 3) is an active way of acting of constitutional and legal responsibility and constitutional law as a whole (its principles, tasks, functions); 4) having an objective nature, on the one hand, is a form of purposeful willful behavior or activity of the subjects of constitutional liability and constitutional law in general (subjects of instances of constitutional responsibility and subjects of violators of constitutional law and order (delinquents)), and, on the other hand, the system of legal states that give rise to the constitutional rights and obligations of participants in constitutional-controversial and constitutional-conflict relations; 5) directly related to the system of constitutional law institutions (people, state, elections and referendums, bodies and officials of state power and local self-government, people and citizens, territorial hromadas, political parties, etc.); 6) are in synergy with the sources of constitutional law as a branch of law (above all the Constitution and its functions); 7) directly affect the constitutional and legal relations (first of all, constitutionally-controversial and constitutional-conflict) and their properties, subject-object composition, constitutional legal facts; 8) are organically related to the functions of constitutional law as a legal science and academic discipline and the like, etc.

The definition of the concept of the functions of constitutional legal responsibility as the main normative and organizationally secured areas and types of its influence on the constitutional and legal relations with the purpose of protection of the Constitution, restoration of the constitutional order and proper fulfilment of tasks, functions and powers of the subjects of these relations, constitutional disputes between them and overcoming constitutional conflicts is formulated.

Key words: constitutional and legal responsibility, functions of constitutional and legal responsibility, functions of constitutional law, constitutional conflict, constitutional order.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.19

УДК 342.7

Н.П. ГАЄВА

Надія Петрівна Гаєва, *кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*[*]

ORCID: 0000-0001-5540-5695

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ: КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. У юридичній літературі віддавна здійснюється класифікація правових явищ. Не є винятком і міжнародні стандарти щодо права на свободу об'єднання, що зумовлено як пізнавальними причинами, так і практичною значущістю. Проте на сьогодні в теорії конституційного права поки що не знайдено достатніх загальноприйнятих, загальновизнаних критеріїв їхньої класифікації.

© Н.П. Гаєва, 2020

[*] ***Nadezhda Gayeva,*** *Ph.D. in Law, Associate Professor, Senior Researcher of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine*

Орієнтиром класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання є класифікація міжнародних стандартів прав людини як методу пізнання. Остання дає можливість оцінити цілісне уявлення про класифікацію міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання, її внутрішню якість, зіставивши її сутнісні та формальні характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання класифікації міжнародних стандартів прав людини досліджувались активно, зокрема, такими вітчизняними та зарубіжними дослідниками, як О.В. Бурлак, О.Л. Венецька, С.О. Верланов, В.А. Карташкін, С.М. Ляхівненко, П.М. Рабінович, О.М. Руднєва А.В. Стрємоухов, О.І. Тіунов, К.С. Тищенко, Л.В. Ульяшина та ін.

Однак у сучасній українській доктрині конституційного права малодослідженим є питання класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання. Вітчизняні вчені не повною мірою скористалися позитивними напрацюваннями в сучасній юридичній науці щодо класифікації міжнародних стандартів прав людини. Як результат, це не дало змоги забезпечити цілісне уявлення про міжнародні стандарти щодо права на свободу об'єднання та угрупувати знання про критерії їх класифікації.

Водночас слід констатувати, що окремі аспекти порушеної проблематики були предметом наукових пошуків у дисертаційних дослідженнях Д.Є. Волкової щодо міжнародних стандартів створення громадських організацій та С.М. Пономарьова щодо механізму реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації в Україні.

За таких умов є потреба в напрацюванні теоретичної конструкції так званих критеріїв класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання.

Формулювання мети статті. Відсутність у доктрині конституційного права єдиного, уніфікованого підходу до визначення критеріїв класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання обумовлює мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо із класифікації міжнародних стандартів прав людини, яка відбувається за різними критеріями.

Аналіз наукових доробків, що стосуються окресленої проблематики, дав можливість констатувати про поширене застосування поділу міжнародних стандартів прав людини за територіальною сферою їх дії. Так, П.М. Рабинович та О.Л. Венецька[1] розглядають два рівні міжнародних стандартів прав людини. Перший (базовий) рівень становлять всесвітні (загальноцивілізаційні, глобальні), тобто вимоги міжнародних актів універсального (загальносвітового) характеру. Другий – регіональний рівень (зокрема континентальні), тобто вимоги міжнародно-правових актів, прийнятих у межах Ради Європи, ОБСЄ тощо.

До числа основних документів, у яких знайшли втілення всесвітні міжнародні стандарти у галузі права на свободу об'єднання, належать, наприклад: Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. 20)[2], Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р. (ст. 22)[3]; до регіональних (зокрема європейських) – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 11)[4], Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи), Страсбург, 5 липня 2002 р. (далі – Фундаментальні принципи)[5]; Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі CM/REC (2007) 14 від 10 жовтня 2007 р. (далі – Рекомендації)[6].

На нашу думку, критерій класифікації міжнародних стандартів за територією дії становить невеликий інтерес. Адже з точки зору застосування міжнародних стандартів у національній законодавчій практиці, зокрема щодо права на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації, насамперед важливими є зміст і юридична сила правової норми-стандарту, а не його територіальне походження чи регіональне значення.

З огляду на зазначене, перейдемо до класифікації міжнародних стандартів прав людини, які базуються на їх змістовному наповненні. Для прикладу, П.М. Рабінович та О.Л. Венецька пропонують дотримуватись такого критерію, як онтичний статус, що передбачає поділ міжнародних стандартів прав людини на дві групи: 1) номінальні (термінологічні, текстуальні), до яких належать самі лише назви прав і свобод людини, що вжиті у міжнародних актах, та 2) фактичні (змістовні), до яких відносять зафіксовані у вказаних джерелах змістові й обсягові показники таких прав і свобод[7]. Дещо іншу класифікацію міжнародних стандартів прав людини за змістовим критерієм пропонує С.О. Верланов. Так, дослідник називає даний критерій «за ступенем визначеності змісту» та відповідно виділяє: 1) абсолютно визначені (якісно та кількісно); 2) відносно визначені (зокрема, якщо застосовуються оцінні поняття)[8]. Сказане, явна річ, не заперечує можливості існування щодо названого поділу міжнародних стандартів наведеної вище термінології, а саме: фактичні міжнародні стандарти (визначені в якісному та кількісному вираженні) та номінальні (у міжнародно-правових актах зафіксовано лише назву досліджуваного права). Щодо позначення критерію «онтичний статус», то цим терміном у правовій науці послуговуються нечасто, він не є загальновживаним.

Прикладом, який ілюструє номінальні міжнародні стандарти щодо права на свободу об'єднання, є ст. 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 1965 р.[9], в якій зазначено, що держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав: права на свободу мирних зборів та асоціацій.

До фактичних міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання належить, зокрема, Кодекс належної практики щодо політичних партій, ухвалений Венеціанською Комісією на 77 пленарній сесії 12–13 грудня 2008 року[10]. Цей документ присвячений узагальненню демократичної практики діяльності політичних партій у різних державах – членах Ради Європи й адресований саме політичним партіям як впливовим і відповідальним суб'єктам політичної системи цих держав.

Кодекс належної практики щодо політичних партій має спеціальну структуру, яка відповідає його завданню: він складається з двох частин – власне Кодексу, що містить узагальнені спільні принципи демократичної діяльності політичних партій, та Пояснювальної доповіді – своєрідного коментаря до Кодексу, який роз'яснює загальні принципи регулювання інституту політичних партій, питання внутрішньої організації їх діяльності, фінансування партій, здійснення партіями політичних функцій.

Існують й інші підходи до класифікації міжнародних стандартів прав людини, що базуються на їх змістовному наповненні. Так, С.М. Ляхівенко за юридичною значимістю міжнародні стандарти прав людини поділяє на три групи: 1) формально необов'язкові або декларативні; 2) рекомендаційні (так зване м'яке право); 3) формально обов'язкові[11]. Втім, не можна не помітити, що терміни «необов'язкові» та «рекомендаційні» можуть збігатися, бути взаємозамінюваними, а термін «декларативні» є властивістю, яка притаманна як обов'язковим, так і рекомендаційним міжнародним стандартам.

Принципово інший підхід пропонує О.В. Саленко, яка виділяє за юридичною силою: імперативні та диспозитивні міжнародні стандарти[12]. Досить вдалим у даному контексті є розмежування міжнародних стандартів прав людини на дві групи, яке подають у своїх публікаціях П.М. Рабінович та О.Л. Венецька: 1) обов'язкові, втілення котрих є формально-необхідним для відповідних держав і може забезпечуватись застосуванням міжнародних політико-юридичних санкцій, та 2) рекомендаційні, котрі хоч і не мають формальної обов'язковості, проте теж забезпечені санкціями міжнародно-політичними (морально-політичними). Цей поділ базується на такому критерію, як «деонтичний статус»[13]. Проте очевидно, що такий критерій без відповідних пояснень ускладнює розуміння тексту. Абсолютно сприймаючи наведене міркування щодо поділу міжнародних стандартів прав людини на обов'язкові та рекомендаційні, вважаємо, що критерієм такого поділу є ступінь обов'язковості (юридичної значимості). Іншими словами, ця класифікація випливає з природи та юридичної сили міжнародно-правових актів, що містять відповідні положення.

До обов'язкових міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання ми відносимо правові приписи, проголошені у ст. 20 Загальної декларації прав людини, ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальній та культурні права[14], ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Звернемо увагу, що ці міжнародно-правові акти ратифікували більшість держав світу, у т.ч. Україна.

Так, у ст. 20 Загальної декларації прав людини встановлено, що кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації. Тут варто вказати, що Загальна декларація прав людини формально не є юридично обов'язковим документом. Вона була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в якості резолюції з рекомендаційним характером. Водночас у її преамбулі говориться, що Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави. А в правничій літературі досить поширеною є позиція, що з часом Загальна декларація в силу звичаю її дотримання всіма державами набула юридично обов'язкового характеру[15].

Право на свободу асоціації, проголошене Загальною декларацією прав людини, було змістовно розширене у ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і визначається як «право на свободу асоціацій з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів». Разом із тим ст. 22 визначила обмеження в користуванні правом на свободу асоціацій, які спрямовані на охорону суспільних цінностей, а також передбачила коло осіб, щодо яких можуть бути запроваджені законні обмеження користування цим правом (особи, які входять до складу збройних сил і поліції).

Порівняно з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права Міжнародний пакт про економічні, соціальній та культурні права більш змістовно визначив право кожної людини на об'єднання у професійні спілки, встановлюючи: 1) право створювати професійні спілки для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів; 2) право вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації; 3) користування даним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших (п. а) ч. 1 ст. 8).

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, будучи своєрідним продовженням і розвитком Загальної декларації прав людини, на відміну від декларації, не тільки проголосила основні права і свободи, а й встановила інституційний механізм їх захисту – Європейський суд з прав людини, рішення якого також впливають на розвиток європейських стандартів у сфері прав людини, а отже, і права на свободу об'єднання (Розділ II).

Відтак, на основі наведеного простежується, що особливістю зобов'язальних стандартів є те, що вони демонструють достатньо загальне й абстрактне формулювання положень щодо права на свободу об'єднання, без їх чіткої конкретизації, з мінімальним характером встановлених правових вимог.

Перелік документів, що містять рекомендаційні стандарти щодо права на свободу об'єднання, значно ширший. Насамперед до них треба віднести Фундаментальні принципи та Рекомендації, які містять положення, що не лише роз'яснюють зміст права на свободу об'єднання, а й пропонують певні рекомендації щодо шляхів його реалізації. Сюди ж треба віднести акти та інші документи двох організацій – Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та Бюро з демократичних інституцій і прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ. Зазначені акти не підлягають ратифікації (у протилежному випадку вони набувають статусу міжнародних договорів – зобов'язальних стандартів).

Якщо уважно проаналізувати Рекомендації та Фундаментальні принципи, то можна побачити, що у загальних рисах вони дуже схожі. Адже Рекомендації базуються на Фундаментальних принципах. Як перші, так і другі носять рекомендаційний характер, а відтак не є обов'язковими в застосуванні.

За доцільне вважаємо проаналізувати основні позиції, які викладені в зазначених документах, однак основну увагу зосередимо на характеристиці Фундаментальних принципів, адже Рекомендації розроблені на їх основі. Принагідно зауважимо й те, що із самої назви наведених документів громадські організації як юридичні особи іменуються неурядовими організаціями (далі – НУО). Привертає увагу й те, що терміни, якими НУО зазвичай описують у національному праві, як зазначається у розділі «Визначення» Фундаментальних принципів, можуть варіювати, однак вони охоплюють асоціації, благодійні заклади, фонди, некомерційні корпорації, товариства і довірчу власність в управлінні. Крім того, у пояснювальному Меморандумі до Фундаментальних принципів указується, що поняття «неурядова організація» є надзвичайно широким і охоплює профспілки та релігійні громади. А в Рекомендаціях доповнюється, що вони створюються для реалізації некомерційних завдань їхніх засновників або членів. Однак до числа НУО, згідно із цитованими документами, не належать політичні партії.

Далі Фундаментальними принципами перераховані основні принципи, які мають визначати правовий статус НУО в Європі, а саме: 1) НУО виникають внаслідок ініціативи індивідуумів чи груп осіб. Саме тому національна юридична і податкова структура, що застосовується до них, повинна дозволяти і заохочувати цю ініціативу; 2) усі НУО мають право на свободу вираження поглядів; 3) НУО з правосуб'єктністю повинні мати ті ж самі можливості, які загалом мають й інші юридичні особи, підлягати тим самим адміністративним, цивільним і кримінальним зобов'язанням і санкціям, які взагалі застосовні до них; 4) будь-яка дія чи бездіяльність урядового органу, що впливає на НУО, повинна підлягати адміністративному перегляду і бути відкритою до оскарження в незалежному й неупередженому суді з повною юрисдикцією.

Фундаментальні принципи обстоюють також вільний вибір НУО цілей своєї діяльності та засобів їх досягнення, ставлячи при цьому тільки одне обмеження – вони повинні бути законними. А в Рекомендаціях доповнюється – відповідати вимогам демократичного суспільства. Основна перевага цих документів – їх системний характер.

З огляду на зазначене, Фундаментальні принципи та Рекомендації, що базуються на Фундаментальних принципах, за своєю суттю є документами загальної дії, мета яких полягає не в тому, щоб запропонувати модельне законодавство щодо неурядових організацій, але в тому, щоб рекомендувати виконання низки базових принципів, що повинні формувати відповідне законодавство і практику в демократичному суспільстві, які ґрунтуються на верховенстві права. І тим самим гарантувати ефективну реалізацію конституційного права на свободу об'єднання.

До групи рекомендаційних стандартів щодо права на свободу об'єднання, як зазначалося, належать також акти двох організацій – Венеціанської комісії та ОБСЄ. Яскравим прикладом є Керівні принципи щодо свободи об'єднання, спільно розроблені ОБСЄ та Венеціанською комісією, в основу яких покладено багаторічний досвід цих двох організацій у наданні рекомендацій окремим державам з питань удосконалення їхнього національного законодавства. При підготовці Керівних принципів також використовувалися результати аналізу міжнародної і національної практики, проведеного експертами у процесі підготовки цього документа, який був прийнятий Венеціанською комісією на 101-й пленарній сесії (Венеція, 13–14 грудня 2014 р.)[16].

Керівні принципи щодо свободи об'єднання являють собою комплексний документ, який складається зі вступу та трьох розділів. У розділі А дається визначення терміна «об'єднання» і пояснюється значення об'єднань, основні права об'єднань та необхідність якісно розробленого законодавства у цій сфері. У розділі Б викладено керівні принципи, що стосуються права на свободу об'єднання, а в розділі В наводиться пояснювальна записка, якою уточнюються ці принципи.

У розрізі цього питання доречним буде зазначити, що сьогодні Венеціанська комісія є надійним союзником України для досягнення нашою державою високих європейських стандартів у законодавчій сфері, зокрема щодо права на свободу об'єднання, тому використання її рекомендацій є важливим елементом даного процесу. Водночас рекомендаційні рішення Венеціанської комісії, як наголошує О.М. Руднєва, сприймаються вітчизняними політиками та державними діячами майже як істина в останній інстанції. Така ситуація вимагає якнайшвидшого вирішення цих питань, щоб не було такої непослідовності[17].

Найбільш очевидним (після поділу за змістовим наповненням та юридичною значимістю) є поділ усього масиву міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання на загальні (глобальні, адресовані всім категоріям людей та поширюються на всі сфери суспільного життя) та спеціалізовані (спрямовані на окремі сфери суспільного життя або ж адресовані членам лише певних соціальних спільнот (дітям, жінкам, біженцям, інвалідам, національним меншинам тощо). Із зрозумілих причин загальні стандарти сформульовані більш абстрактно, оскільки адресовані всім категоріям людей та поширюються на всі сфери суспільного життя. Спеціалізовані стандарти адресовані вужчому колу адресатів, тому вони, як правило, включають положення більш конкретні за своїм змістом.

Класичним прикладом у цьому відношенні є Конвенція Міжнародної організації праці (далі – МОП) про свободу асоціацій та захист права на організацію № 87 від 9 липня 1948 р.[18], відповідно до якої це право включає: право працівників та роботодавців, без якої б то не було різниці, створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою: підлягати статутам останніх (ст. 2). Ця Конвенція у ст. ст. 3–5 визначає: по-перше, організації працівників і роботодавців мають право опрацьовувати свої статути й адміністративні регламенти, вільно обирати своїх представників, організовувати свій апарат і свою діяльність і формулювати свою програму дій; по-друге, обов'язок державної влади утримуватись від будь-якого втручання, яке здатне обмежити право на свободу об'єднання чи перешкоджати його законному здійсненню; організації працівників і роботодавців не підлягають розпускові або тимчасовій забороні в адміністративному порядку; по-третє, організації працівників і роботодавців мають

право створювати федерації та конфедерації, а також право приєднуватися до них, і кожна така організація, федерація чи конфедерація має право вступати до міжнародних організацій працівників і роботодавців.

Наведений перелік різновидів міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання, безумовно, не є вичерпним, адже можливі й інші критерії їх класифікації. Інтегруючи запропоновані вітчизняними дослідниками критерії класифікації міжнародних стандартів прав людини, які є прийнятними і для класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання, до інших ми відносимо: 1) за суб'єктом їх встановлення – стандарти ООН, Ради Європи, Європейського Союзу тощо; 2) за сферою застосування – стандарти загальної дії та спеціальної дії; 3) залежно від шляхів їх реалізації – ті, що самі реалізуються, й ті, що не реалізуються самостійно та потребують спеціальних заходів щодо їх впровадження; 4) за формою втілення – міжнародні договори, документи міжнародних організацій тощо.

Висновки. Отже, як вбачається із наведеного, проблематика досліджуваної теми полягає в тому, що на сьогодні відсутні єдині критерії класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання. Відповідно, встановлення єдиної класифікації неможливо. Водночас з точки зору застосування міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання у законодавчій та правозастосовній практиці в Україні найважливішими критеріями їх класифікації є зміст та юридична значимість правової норми-стандарту.

---

[1] Рабінович П.М., Венецька О.Л. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2012. № 4 (71). С. 27. С. 22–26.

[2] Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

[3] Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

[4] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

[5] Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі від 5 липня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209

[6] Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007)14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_937

[7] Рабінович П.М., Венецька О.Л. Вказана праця.

[8] Верланов С.О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження). *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України /* редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін. Львів: Край, 2009. Вип. 19. С. 49. 196 с. (Серія І «Дослідження та реферати»).

[9] Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105

[10] Кодекс належної практики щодо політичних партій, ухвалений Венеціанською Комісією на 77 пленарній сесії (Венеція, 12–13 грудня 2008 р.). *Вибори та демократія*. 2009. № 4. С. 55–73; 2010. № 1. С. 84–120.

[11] Ляхівенко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право.* 2011. Вип. 51. С. 669. С. 666–672.

[12] Саленко О.В. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 3. С. 265. С. 263–269.

[13] Рабінович П.М., Венецька О.Л. Вказана праця.

[14] Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

[15] Гусейнов Л.Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. С. 55. 316 с.

[16] Керівні принципи щодо свободи об'єднання. Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2015 р. URL: https://www.osce.org/uk/odihr/233076?download=true

[17] Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. А.В. Єрмолаєва. Київ: НІСД, 2010. С. 90. 528 с.

[18] Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) про свободу асоціацій та захист права на організацію № 87 від 9 липня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125

Резюме

Гаєва Н.П. **Міжнародні стандарти щодо права на свободу об'єднання: критерії класифікації.**

Стаття присвячена дослідженню критеріїв класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання. Проводиться аналіз кваліфікаційних критеріїв міжнародних стандартів прав людини, які є орієнтиром класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання. Доведено, що найважливішими критеріями класифікації міжнародних стандартів щодо права на свободу об'єднання є зміст та юридична значимість правової норми – стандарту.

Ключові слова: міжнародні стандарти, права людини, право на свободу об'єднання, класифікація, критерії класифікації.

Резюме

Гаева Н.П. **Международные стандарты права на свободу объединения: критерии классификации.**

Статья посвящена исследованию критериев классификации международных стандартов права на свободу объединения. Проводится анализ квалификационных критериев международных стандартов прав человека, которые являются ориентиром классификации международных стандартов права на свободу объединения. Доказано, что важнейшими критериями классификации международных стандартов права на свободу объединения являются смысл и юридическая значимость правовой нормы – стандарта.

Ключевые слова: международные стандарты, права человека, право на свободу объединения, классификация, критерии классификации.

Summary

***Nadezhda Gayeva*. International standards for the right to freedom of association: classification criteria.**

In the legal literature has long been a classification of legal phenomena. International standards on the right to freedom of association are not an exception, which is due to both cognitive reasons and practical importance. However, to date, sufficient generally accepted, generally accepted criteria for their classification have not yet been found in the theory of constitutional law.

The classification of international standards for the right to freedom of association is the basis for classifying international human rights standards as a method of cognition. The latter makes it possible to evaluate the holistic view of the classification of international standards on the right to freedom of association, its internal quality, comparing its essential and formal characteristics.

At present, there are no uniform criteria for classifying international standards on the right to freedom of association, and therefore it is not possible to establish a single classification. At the same time, in view of the application of international standards on the right to freedom of association in the law and law practice in Ukraine, the most important criteria for their classification are the content and legal significance of the legal norm – the standard. Accordingly, international standards on the right to freedom of association are divided into: 1) factual and nominal; 2) mandatory and advisory. However, it is obvious that without consideration of other criteria it will not be possible to delineate qualitatively the essence of the investigated question.

Integrating the criteria proposed by domestic researchers for the classification of international human rights standards, which are also acceptable for the classification of international standards on the right to freedom of association, we refer to others: 1) subject of their establishment – UN, Council of Europe, European Union, etc. ; 2) by scope – standards of general action and special action; 3) depending on the ways of their implementation – those that are self-implemented and those that are not self-implemented and require special measures for their implementation; 4) in the form of implementation – international treaties, documents of international organizations; 5) by territory – world (national, requirements of international acts of universal character) and regional (in particular, continental).

The above list of varieties of international standards for the right to freedom of association is certainly not exhaustive, as other criteria for their classification are possible.

Key words: international standards, human rights, right to freedom of association, classification, classification criteria.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.20

УДК 342.4+342.7+341.231.14

Б.Я. КОФМАН

Борис Якович Кофман, *кандидат юридичних наук, головний науковий консультант Інституту законодавства Верховної Ради України, заслужений юрист України*[*]

ORCID: 0000-0001-8121-5190

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В умовах становлення, розвитку й удосконалення глобалізації, особливо її правової форми, актуалізується та об'єктивується особлива і сутнісна роль міжнародних правових стандартів прав людини. Сучасне міжнародне право характеризується «конкретизацією загальнолюдських стандартів прав і свобод особистості, з якими держави повинні узгоджувати поводження з власними громадянами»[1]. Отже, між нормами загального міжнародного права (публічного і приватного) та національного конституційного права держав встановлюється внутрішній взаємозв'язок, результатом якого, з одного боку, є істотний впливають перших на національне законодавство, звідси інтеграція України в міжнародне співтовариство держав стає неможливою без приведення у відповідність з міжнародними стандартами прав людини національного законодавства і правозастосовної діяльності, а з іншого – саме національне конституційне право держав виступає тим «нормативним резервом», з якого міжнародне право черпає об'єкти свого майбутнього нормативного регулювання, створюючи відповідне «замкнуте коло» глобального міжнародного правового регулювання, включаючи міжнародну правотворчість та формування масиву міжнародно-правових зобов'язань держав, що виникають на основі договірних норм сучасного міжнародного права та реалізуються в повсякденній практиці діяльності держав та їх органів.

Але, крім суто функціонально-нормативного значення, міжнародні правові стандарти прав і свобод людини (особистості) відіграють і важливу статутарно-конституюючу роль, бо саме завдяки ним формуються основоположні нормативні приписи, що фактично формують правовий статус людини і громадянина, причому як в умовах існування сучасного світу, так і в умовах формування та функціонування сучасної демократичної правової державності. Отже, формуючись на рівні міжнародного співтовариства держав, за рахунок рецепції гуманітарних настанов національного конституційного права держав, використовуючи договірний механізм міжнародної нормотворчості, міжнародні правові стандарти, що закріплюються у вигляді норм міжнародних багатосторонніх договорів, після їх підписання державами-учасниками, повертаються на національний конституційний рівень правового регулювання держав та завдяки механізму національної

© Б.Я. Кофман, 2020

[*] ***Boris Kofman,*** *Ph.D. in Law, Chief Scientific Advisor of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine*